

A HELYI TERMÉKEK JELENTŐSÉGE A VIDÉKGAZDASÁGBAN

Dr. Ph.D. Panyor Ágota
egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem Mérnöki Kar, Szeged

SUMMARY

As we experienced nowadays, the accelerating changes of the unpredictable profitability of the economy, the changing agrar policy, the problems caused by the intensive agriculture and the climate change are threatening the viability and the health of the natural environment and the population. These changes can not be left ignored. The aim of my thesis, to demonstrate, one of the effective instruments of the reduction of vulnerability is the creation and maintenance of diverse local economy. I point to the local products and the local consumption can be the sustaining force of the rural population, and to those opportunities which enable a more liveable environment.

1. BEVEZETÉS

A mezőgazdaság, illetve a vidéki térségekben megvalósuló élelmiszertermelés létünk alapja, talán mégsem kezeljük ehhez képest méltóan. A mezőgazdasági gazdálkodás munkát, élelmet, megélhetést biztosít az emberek számára. A termelési feladatok mellett regionálisan eltérő környezeti és társadalmi, foglalkoztatási feladatokat is magára kell vállalnia.

Egyre fontosabbá válik, hogy a gazdálkodók új utakat keressenek, amely enyhíti függőségüket a számukra befolyásolhatatlan piactól, az energia- és termékelátástól. Önellátásra törekvő helyi gazdasági rendszer kialakítására kell törekedniük a gazdálkodóknak, melynek fontos mozgatórugója a helyi termékek és az azokkal kapcsolatos fejlesztési lehetőségek (Székelyhidi, 2003). A helyi termékek feltérképezésének és fejlesztésének szükségességét tehát, a helyi társadalmi-gazdasági rendszer kialakításának igénye, illetve az ilyen alapokra helyezkedő rendszer irányába történő elmozdulás alapozza meg. Munkámban szeretnék rámutatni arra, hogy a helyi termékek és a helyi fogyasztás a vidék lakosságmegtartó ereje lehet, valamint azon lehetőségekre, melyek segítségével egy élhetőbb vidék alakítható ki.

2. A KISTERMELŐI RENDELET VÁLTOZÁSA

2010. május 15-én lépett hatályba a 52/2010 (IV.30.) FVM rendelet - Kistermelői rendelet - módosítása számos lobbizás és a sok civil szervezet ajánlásának megfelelően. A módosításra azért volt szükség, mert az Unió csatlakozás és a közösségi szabályozások életbe lépése nehéz helyzetbe hozta a kistermelőket, akik nem voltak felkészülve a nemzetközi gazdaságok versenyére. A rendelet célja elsősorban a kistermelők szűkös értékesítési lehetőségeinek bővítése. A módosítások olyan különbségeket rejtenek, melyekkel vidéken tömegek számára válik egyszerűbbé a hozzáférés a helyi, háztáji termelésből származó pluszjövedelemhez. A rendelet nagy lépést jelent a kistermelői élelmiszertermelés elterjedése útján. Az új rendelet alapot szolgáltat arra, hogy a jövőben a magyar kistermelői élelmiszerek is megtalálhatóak legyenek a boltok polcain és a vendéglátóegységek asztalain.

A módosított rendelet szerint: „A kistermelő olyan személy, aki a megtermelt-begyűjtött árut, vagy a megtermelt alaptermékéből készített élelmiszert, jogszerűen kifogott halat egyenesen a végfogyasztónak vagy a vendéglátónak adja el. Az alaptermék és az élelmiszer fázisa között elvégezethet harmadik féllel is köztes részfolyamatot, de csak biztosított nyomon követhetőség mellett. Az élelmiszerbiztonsági felelősség a kistermelőt terheli. Nem állati eredetű alaptermékeket, mézet és halat piacon szabadon árulhat. Minden más terméket is szabadon árulhat, de ezeket csak a termelés helyszínének helyi adó

megyében, vagy az azzal szomszédos megyék határain belül teheti. A kecske, juh, szarvasmarha és strucc húsát csak közvágóhídi vágás után, saját gazdaságában, otthonában értékesítheti, vagy eladhatja helyi vendéglátónak, kiskereskedőnek. Az értékesítést saját maga vagy csak közeli hozzátartozója végezheti. Lényeges változás még, hogy a nagyipari feldolgozáson átesett kistermelői termék kistermelői terméknek minősülhet a feldolgozás után is. A szükséges állategészségügyi, higiéniai szabályoknak való megfelelés, a megfelelő csomagolás, és azon a „termelői” termékekre vonatkozó információk feltüntetése kötelező” (52/2010. (IV.30.) FVM rendelet).

Az 52/2010. (IV.30.) FVM rendeletbe a civil szervezetek javaslatai közül számos bekerült, mely a kistermelők számára kedvező változásokat hozott. További lényeges változásokat hozott a 2010. július 5-én hatályba lépett 4/2010 (VII.5.) VM rendelet, mely módosította a kistermelői élelmiszer-előállításra és kereskedelemre vonatkozó korábbi előírásokat és a civil javaslatok közül még több kedvezőt beemelt a szabályozásba.

A kistermelői rendelet legfontosabb módosításai – a 4/2010 (VII.5.) VM rendelet szerint - a következők:

- Az állati alaptermékek és a feldolgozott kistermelői termékek értékesíthetőek az előállítás szerinti megyében és Budapesten (régióban), vagy gazdaság helyétől légvonalban számítva az ország területén legfeljebb 40 km távolságon belül a végső fogyasztó részére, valamint boltokba és vendéglátó egységekbe, így a közétkeztetésbe is.
- A kistermelő is végezhet szolgáltatásokat más magánszemély, kistermelő részére élelmiszerének előállítása során (pl.: hús füstölés, terménytisztítás, pasztörizálás).
- Ellenőrzött állományból származó baromfi és nyúlféle házi vágása esetében a településen, a végső fogyasztó számára történő értékesítésnél nem kell a vágásnál hatósági húsvizsgálatot elvégeztetni legfeljebb heti 50 db házi tyúkféle, 25 db vízi szárnyas vagy pulyka, 13 db nyúlféle vágása esetén.
- Kistermelő is végezhet falusi vendégasztal szolgáltatói tevékenységet az általa megtermelt vagy előállított, és kiegészítő alapanyagként vásárolt élelmiszer felhasználásával.

3. A KÖZVETLEN ÉRTÉKESÍTÉS LEHETŐSÉGEI

A kistermelők nagy része kisebb boltokba, szaküzletbe szállít, piacon árul és az idegenforgalom révén tud értékesíteni. Az alábbiakban felsorolt – a termelő és a fogyasztó szorosabb illetve lazább kapcsolatán alapuló közvetlen kereskedelmi – módszerek olyanok, ahol a közvetítőket részben vagy egészben kiiktadják, ezzel a haszon nagyobb része marad a termelőnél vagy a szövetkezésnél. A közvetlen kereskedelem lényege a termelő és a fogyasztó közvetlen kapcsolata, a bizalom, a jó minőségű, egészséges, környezetkímélő módon előállított áru és a tisztességes jövedelem a gazda számára. A vevők körét a helyi közösség tagjai, a városi fogyasztók és a turisták/vendégek alkotják. A közvetlen kereskedelem értékesítési formái közül a termékek értékesítésének legolcsóbb módja a helyben történő értékesítés személyes eladással: helyi piacok, vásárok, saját gazdaság (Kajner 2009).

3.1. KÖZVETLEN KERESKEDELEM FALU-VÁROS KAPCSOLATÁBAN

A.) Termelő és fogyasztó szorosabb kapcsolatán alapuló közvetlen kereskedelmi rendszerek:

- *Részarányos gazdálkodás:* A termelő az év elején végzett becslése alapján a szerződött vásárlói között arányosan felosztja költségeit. A befizetett összegért cserébe a fogyasztó rendszeresen megkapja a termék arányos részét.
- *Állandó vásárlók rendszere (dobozrendszer):* A termelő és a fogyasztók értékesítési szövetséget hoznak létre. A vásárlók kötelezettséget vállalnak a rendszeres vásárlásra, míg a termelő arra, hogy mikor és milyen terméket szállít.
- *Több család közös beszerzői kört alapít:* A beszerzői kör családjainak képviselője adott rendszerességgel egyszerre vásárolja meg és szállítja el a számukra szükséges mennyiségű élelmiszert, majd egymást közt szétosztják az árut és a költségeket.
- *Közétkeztetés:* A jelenleg hatályos Közbeszerzési törvénynek köszönhetően a helyben termelt terményeket közbeszerzési eljárás nélkül vásárolhatják meg a közétkeztetést végző intézmények bölcsődék, óvodák, iskolák, hivatalok, egészségügyi intézmények).
- *Speciális minőséget igénylő fogyasztók:* A szermaradványok és az adalékanyagok iránti ellenérzések egyre inkább növekednek a fogyasztókban. Ennek köszönhetően a bioélelmiszerek magas minősége és kedvező élettani hatásai miatt egyre szélesebb körben értékesíthetők, például bioétermek vagy rákbetegeket gyógyító intézetek számára. A kistermelőknek célszerű rendszeres, akár szerződéses kapcsolatot kiépíteniük az ilyen típusú intézményekkel (Kajner 2009).

B.) Termelő és fogyasztó lazább kapcsolatán alapuló közvetlen kereskedelmi rendszerek:

- *Kiszállítási rendszer:* A termelő egy elosztási pontra vagy közvetlenül házhoz szállítja a vásárlóknak a megrendelt terméket.
- *Gazdálkodók piaca:* A kistermelők szövetkezete, civil szervezet vagy helyi önkormányzat által szervezett alkalmoszerű vagy rendszeres árusítási lehetőség kistermelők számára.
- *Termelői bolt (tájbolt):* olyan kiskereskedés, melyben az adott régió gazdáinak termékeit árusítják.
- *Bioélelmiszert árusító boltok:* A gazda termékeit már létező bioboltokba szállítja.
- *Helyi zöldséges boltok:* Napjainkban sajnos általánosságban elmondható, hogy a zöldségesek nem a helyi kistermelőtől, hanem a nagybani piacról vásárolnak. Azonban érdemes a gazdáknak az együttműködésre hajlamos zöldséges boltokat felkeresni, és kisebb mennyiség értékesítéséről megállapodni, ezzel is növelve saját értékesítési lehetőségeiket.
- *„Szedd magad” akciók:* A vásárló saját maga szedi meg a terményt és fizet annak tömege szerint.
- *Mozgóbolt:* A gazda kisteherautó segítségével a település, illetve annak vonzáskörzetében a forgalmas csomópontoknál (például: iskola, piac, hivatal) az autóról árulja termékeit.
- *Internetes kereskedelem:* Viszonylag új értékesítési lehetőség a gazdák számára. Működő példái a Magyar Áruk Áruháza (www.hmo.hu), illetve különböző online biokereskedések (www.bionatura.hu, www.bio-bolt.hu)
- *Védjegy létrehozása:* A védjegyek létrehozásának célja a termelők piacra jutásának segítése. A jogtulajdonos és a védjegyfelhasználó szerződést köt. A felhasználó a szerződésben meghatározott időre és összegért felhasználói jogot kap. A jogtulajdonos folyamatos marketing, reklám és piacépítési feladatot lát el, egységes

grafikai arculatot, valamint programokon, fesztiválokon részvételi és kiállítási lehetőséget biztosít (Kajner 2009).

3.2. KÖZVETLEN KERESKEDELEM FALUSI KÖRNYEZETBEN

Falusi környezetben a termelők az értékesítésnél az emberek közelségére, illetve közvetlenebb kapcsolatára építhetnek. Az értékesítési módszereket – Kajner (2009) szerint - megkülönböztethetjük az alapján, hogy ki a vevő.

Értékesítés elsősorban helyieknek:

- helyi gazda/gazdák tájboltja a faluban,
- mozgóárusok,
- a termelő házhoz szállítja a fogyasztók megrendelését,
- a vevő házhoz jön,
- házhozszállítási rendszer, részarányos termelés vagy állandó vásárlók rendszere,
- piaci, vásári értékesítés a faluban,
- kaláka típusú élelmiszer előállítás és feldolgozás.

Értékesítés elsősorban turistáknak:

- speciális rendezvények (például: borsap, sajt- és túrófesztivál),
- értékesítés a helyi üdülők, szálláshelyek vendégei számára,
- tájjellegű éttermek, csárdák,
- nyári táborok, erdei iskolák.

4. A HELYI TERMÉKEK SZEREPE A VIDÉK FEJLŐDÉSÉBEN

Magyarország területének túlnyomó része vidéki jellegű. Az ott élők nagy részének az élete közvetve vagy közvetlenül kapcsolódik a mezőgazdasághoz. A vidéki térségek szempontjából ezért rendkívül fontos az agrárgazdaság jövedelmezőségének a javítása.

A közvetlen, bizalmi kapcsolatokon alapuló termelői-fogyasztói együttműködések, valamint a közösség által támogatott termelési formák a piaci nehézségeket diverzifikációval, az alternatív értékesítési lehetőségek kihasználásával a kistermelők túléléséhez, értéktermeléséhez, szélesebb értelemben a vidékfejlesztéshez, a fenntartható európai mezőgazdálkodáshoz járulhatnak hozzá (Balázs- Simonyi, 2009).

A kistermelőknek, valamint a helyben előállított és fogyasztott termékeknek fontos szerepe van a vidék népességmegtartó erejében. Az elmúlt időszak jelentős változásai: 52/2010 (IV.30.) FVM rendelet, a 4/2010 (VII.5.) VM rendelet és a Közbeszerzési törvény módosítása új lehetőségeket nyitott meg a kistermelők előtt. A közvetlen értékesítés ereje abban rejlik, hogy a termelőtől a termék közvetlenül a fogyasztóhoz jut el, kizárva a kis- és nagykereskedőket. A rövid értékesítési láncnak köszönhetően a termékek frissek, egészségesek, megbízhatók és környezetkímélők. Az adott térségre jellemző identitás, valamint a hagyományok mellett ezen jellemzőkben rejlik a helyi termékek különlegessége a tömegtermékekhez képest (Panyor, 2007). Az ilyen típusú termékek fogyasztásával nő a vidék hozzáadott értéke, valamint az ott élő gazdálkodók megélhetését is segíti.

Fontosnak tartom a helyi termékek feltérképezésének és fejlesztésének szükségességét. Ezek a termékek a vidék életében fontos szerepet töltenek be, hozzájárulnak a gazdálkodók megélhetéséhez, a vidék lakosságmegtartó erejéhez, a munkanélküliség csökkenéséhez és a vidéki életminőség javításához. Természetesen ennek alapfeltétele, hogy ne csak önmagukban létezzenek helyi termékek, hanem a fogyasztókban is tudatosodjon az, hogy a helyi termékek vásárlásával és fogyasztásával jelentős hatással lehetnek a térség gazdaságára és ebből adódóan saját életükre.

A Közös Agrárpolitika reformja keretében 2012 októberében az Európai Bizottság nyilvánosságra hozta az EMVA támogatásokról (2014-2020) szóló jogszabály-tervezetét. Ebben nagyon fontos szerepet kap a helyi piacok működésének megerősítése, a helyi termékekre alapozott élelmiszer-feldolgozás, a helyben termelt különleges élelmiszerek piacra jutásának megkönnyítése, növelni kívánják a rövid értékesítési láncok szerepét. Ennek érdekében tematikus alprogramokat lehet majd a vidékfejlesztési programokba foglalni, különös tekintettel a rövid értékesítési láncokra.

5. ÖSSZEFOGLALÁS

Az elmúlt időszak törvényi változtatásainak köszönhetően új lehetőségek nyíltak meg a hazai kistermelők előtt. Megerősödhet a helyi értékesítés, aminek köszönhetően mindenki jól jár: a termelő, a boltos, a vendéglős és a fogyasztó is egyaránt. A termékek kiskereskedelmi és vendéglátóegységekbe történő forgalmazhatósága nagyobb jövedelemhez juttathatja a kistermelőket, fellendülhet a vidéki gazdaság és enyhülhet a válság okozta munkanélküliség. Várhatóan több különleges, minőségi magyar termék jelenik majd meg a piacon, és növekedni fog azok iránti kereslet is. Mindezzel együtt fellendülhet a turisztika és a vendéglátás is, valamint komoly változások lehetnek a hazai élelmiszer-kiskereskedelemben.

IRODALOMJEGYZÉK

Balázs B. - Simonyi B. (2009): Együtt a helyi élelmiszer-rendszerekért, Védegylet, Szövetség az Élelmiszer-önrendelkezésért, Környezeti Társadalomkutatók, Budapest

Kajner P. (2009): Helyi termelés, helyi fogyasztás, helyi termékek egészségesen!, Szövetség az Élő Tiszáért Védegylet, Budapest

Panyor Á. (2007): A földrajzi árujelzős termékek a vidékfejlesztésben. Gazdálkodás 51. évfolyam 20. Különkiadás pp. 206-208.

Székelyhidi T. (2003): Alternatív vidéki vállalkozások szervezése, Szaktudás Kiadó Ház, Budapest

52/2010. (IV.30.) FVM rendelet

4/2010. (VII.5.) VM rendelet